

हिंदुस्थान

संपादकीय

शनिवार, दि. २० ऑक्टोबर २०१८

काळजी घ्या!

पुढील वर्षी लोकसभेच्या निवडणुका आहेत. निवडणुकी म्हटल्या की आरोप प्रत्यारोपासोबत “शिमगा” साजरा केला जातो.सध्या राहुल गांधी पंतप्रधानांवर कडवट टिका करित आहे. विरोधी पक्षाचे सर्वेसर्वा म्हणुन राहुल गांधीचे आरोप जनता गांधियाने घेत आहेत. राफेल प्रकरणातून नरेंद्र मोदी यांची बदनामी करण्याची एकही संधी विरोधक सोडित नाही. राफेल विमान हे भारतीय वायुसेनेसाठी विकत घेण्यात येणार आहे, त्यात कांही महत्त्वाचे बदल देशात करण्यात येणार आहे. या बदल करण्याची प्रक्रिया पूर्ण करण्याची जबाबदारी अंबानी यांच्या उद्योगाने घेतली असून त्यांचे भांडवल करीत मोदी देशाचे नव्हे तर अंबानीचे चौकीदार आहेत असे आरोप होत आहे.

राफेल विमानाबाबत सुरु असलेला हा वादंग निश्चितपणे समर्थनीय नाही. हा मुद्दा सार्वजनिकपणे बोलण्यापेक्षा विरोधकांनी तो सभागृहात रेटून धरवा. सरकारला पुराव्यासह उत्तर देण्याची सक्ती करावी. मोदी यांनी “दूध का दूध ” करण्यासाठी उत्तर द्यावे ही लोकशाही व्यवस्थेची मर्यादा आहे.सार्वजनिक ठिकाणी सुरक्षिततेसाठी करण्यात आलेल्या कराराबद्दल वाच्यता करणे योग्य नव्हे. एकदा एयरचिफ मार्शल यांनी राफेल सौद्याचे समर्थन केल्यानंतर हा वाद मिटविणे गरजेचे होते. दुर्दैवाने काँग्रेस व राष्ट्रवादी काँग्रेसह विरोधक राफेल प्रकरणात सुरु असलेल्या वादळाने सर्व सामान्य जनता दुःखी झाली आहे.

आधिच भाववाढ व दिवसागणिक सर्व सामान्य जनतेला वेढीस धरणारे कायदे सुरु आहे. नोटा बंदीनंतर जीएसटीच्या धक्क्यातुन जनता सावरत असतांना आता नव्या कायद्याची घंटा वाजविणे सुरु आहे. देशाला बदल हवा पण तो भारतीय जनतेच्या मानसिकतेनुसार हवा, तो सहन करण्याची, समजण्याची क्षमता निर्माण करुन त्यात बदल केल्यास त्याचे धक्के सर्वसामान्य जनतेला सहन करण्याची मानसिकता असणे पाकिस्तानमधील आतंकवादी शिबिरावर हल्ला करुन सर्जीकल स्ट्राईक सरकारने जो विजय मिळविला तसा प्रकार भारतीय जनतेवर सर्जीकल ट्राईक करुन चालणार नाही. पाकिस्तानमध्ये आतंकवादी शिबिरात प्रशिक्षण घेणारे भारताचे विरोधात होते. भारतीय नागरिकांवर सर्जीकल ट्राईक सारखे नोटा बंदी प्रमाणे प्रयोग करणे योग्य नाही. अर्थात त्यामुळे “न खाऊंगा ना खाने दूंगा” अशी भिष्म प्रतिज्ञा करुन सत्ता मिळविणाऱ्यांची प्रतिमा खराब होत आहे.

देशातील बेकारी वाढत असतांना महागाईमुळे होरपळणाऱ्या जनतेच्या जखमांवर विरोधक मिठ चोळत आहेत. मोदी व भाजपचे विरोधात आरोप करितांना “लेबल” राहिलेली नाही त्याचा परिणाम तरुणांवर झाल्यास नियंत्रण आणणे कठीण जाईल.

आधिच भारताने पंतप्रधान असतांना भारतीय सेनेच्या जवानांकडून त्यांच्याच सुरक्षिततेसाठी तैनात असलेल्या जवानांनी बेव्हूट गोळीबार करुन हत्या केली हा धक्का भारतीय जनतेने अनुभवला आहे. श्रीमती इंदिरा गांधी यांचे प्रमाणेच माजी पंतप्रधान राजीव गांधी यांचीही हत्या निर्दयीपणे करण्यात आली. आता तर विज्ञानाने यात बरीच प्रगती केली आहे. हल्ला करण्यासाठी अथवा जीव घेण्यासाठी अनेक नवनवीन साधने उपलब्ध आहेत. तरुणाईचे ब्रेनवांश त्या पध्दतीने केले जात आहे. अर्थातच पंतप्रधानांचा जीव हा अनमोल आहे त्याची सुरक्षा झाली पाहिजे.

पुढील वर्षी निवडणुका असल्याने राजकीय मंडळींना सुरक्षाकडे तोडून जनतेत अचानक शिरण्याचा मोह होत असतो. या मोहामुळे आपला जीव धोक्यात येऊ शकतो.याची या उत्साही नेत्यांना कल्पना असूनही ही नेते मंडळी सुरक्षा कवच तोडण्याच्या मोहात पडतात हे त्यांचे धैर्य योग्य की अयोग्य असा मतप्रवाह असू शकतो. पण “जीवन अनमोल” आहे हे विसरुन चालणार नाही.

नरेंद्र मोदी यांचे जीवाला धोका असल्याचे संकेत नुकतेच एक ईमेल मुळे मिळाले आहे.आता हा ईमेल खरा किती अन् खोटा किती हे चौकशी नंतर उघड होईल. कारण प्रसिध्दीच्या हव्यासापोटी अनेकदा असे प्रकार केले जातात. सनसनीखेज अथवा पसरवून गंमत करण्याची मानसिकता वाढली असतांना सुरक्षा व्यवस्थेने “विषाची परीक्षा” पाहू नये. विरोधकांनी नियंत्रण ठेवावे. आपण जे बोलते त्यामुळे समाजमनावर होणाऱ्या परिणामाची काळजी घेतली पाहिजे. केवळ राजकीय आरोप म्हणुन याकडे पाहू नये.

पंतप्रधान सुरक्षा जितकी सुरक्षा व्यवस्थेला महत्त्वाची आहे त्याही पेक्षाही जबाबदारी प्रत्येक नागरिकाची आहे याचे भान ठेवल्यास असे धमकीचे ईमेल देण्याची मानसिकता कमी होईल. नरेंद्र मोदी यांनी व त्यांच्यावर प्रेम करणाऱ्यांनी मोदी यांच्या सुरक्षिततेबद्दल काळजी घेतली पाहिजे. कारण यापुर्वी एकदा नव्हे दोनदा आपल्या देशाचे हिंसेमुळे अतोनात नुकसान झाले आहे.

दुध का जला छाछ भी फुकफुककर पिता है हे लक्षात ठेवावे.

भा. दं. वि. कलम ३७७, ४९७ आणि शबरीमला मंदिर प्रवेश प्रकरण

भारतीय सर्वोच्च न्यायालयाने नुकतेच या तिन्ही विषयांच्या अनुषंगाने आपले निर्णय जाहीर केले आहेत. उपरोक्त निर्णय महिलांकरिता फायदेशीर आहेत किंवा कसे समाजावर/सामाजिक जीवनावर या निर्णयांच्या अनुषंगाने काय परिणाम घडून येऊ शकतो याबाबत उदापोह करण्याकरिता हा लेखप्रपंच आहे.
भा. दं. वि. कलम ३७७ च्या अनुषंगाने निर्णय देतांना सर्वोच्च न्यायालयाने त्यातील समलैंगिक संबंधांना गुन्हा ठरविणारा भाग रद्दबादल/असंवैधानिक ठरतील. यामध्ये अर्थातच परस्पर सहमतीने घडून येणाऱ्या समलैंगिक शारीरिक संबंधांचा समावेश आहे. परस्पर सहमती नसतांना घडून येणारे समलैंगिक संबंध, अवयस्क, व्यक्ती/ बालकासोबत घडून येणारे अनेसर्गिक संबंध आणि प्राण्यांसोबत केले जाणारे लैंगिक नृत्य मात्र आजही गुन्हा आहे. त्याकरिता आजीवन कारावास अथवा दहा वर्षांची कैद (साधी अथवा सकमजुतीची) आणि दंड याप्रकारे शिक्षेची तरतूद आहे. दोन वयस्क व्यक्तींमध्ये परस्पर संमतीने घडून येणाऱ्या समलैंगिक शारीरिक सं बंधामध्ये मात्र काहीही अनेसर्गिक नसल्याचा निर्वाळा सर्वोच्च न्यायालयाने दिला. नवतेज सिंग जोहार विरूध्द युनियन ऑफ इंडिया या खटल्यात सर्वोच्च न्यायालयाने उपरोक्त निर्णय दि. ६ सप्टेंबर २०१८ रोजी जाहीर केला. या निर्णयातुसार दोन वयस्कर व्यक्तींमध्ये परस्पर सहमतीने घडून येणारे समलैंगिक संबंध यापुढे गुन्हा राहणार नाही. अनेसर्गिक असणार नाहीत.

सर्वोच्च न्यायालयानेच्या या निर्णयाच्या अनुषंगाने माझ्या

दुसरा निर्णय सर्वोच्च

नखशिखांना नकाब घालू तेव्हे धार्मिक समजल्या जावू. या धारणेपोटी दोन वर्षांच्या मुलीला देखील हिजाब घालणे चालू झाले.

नकाब जरी अंगावर असला तरी ओढाला लिपस्टिक आणि भुवयाच्यावर मस्करा, अंत्रो चेहऱ्याचे फेसियल केलेले असते. माझ्या मुलीला बघायला आलेले पुणे शहरातील. मुलाची बहिण माझ्याच मुलीच्या कार्यालयात नोकरी करते. फॅशनच्या संदर्भात अग्रेसर, जिन्स फॅट, बनपिस, स्लिकव्हेस सगळं काही घालते. तिच्या राहण्यावरून वाटले विचाराने कुटूंब पुरोगामी असेल. मुलाचे वडिल, आई, बहिण सर्वप्रथम आले. पेढ्यांचा मोठा डबा आणाला.

आल्यानंतर सलाम दूंना झाली. आम्ही हॉलमध्ये बसलो. मी, माझा मुलगा/ माझे पती. त्यांचा पहिला प्रश्न, तुम्ही सिथ्या आहात की सुन्नी? माझी मुलगी पहिल्याच प्रश्नात नापास झाली. कारण आम्ही मुलांना शिकवण अशीच दिली की आपण सर्वप्रथम भारतीय आहोत. नंतर मुसलमान स्त्रिया सुन्ना हे विषय आमुच्या कुटूंबाला माहितच नाही. दुसरा प्रश्न रोजे रखते हो। नमाज पडती हो, सुरे कलमे म्हणा तिसरा प्रश्न नमाजाची नावे सांगा. माझ्या मुलीने जेवढं येईल तेवढं सांगितले. पण सांगतांना तिची धांदल झाली. पुन्हा त्यांचा वैचारिक भडिमार. आमच्या घरी पाचदाचे नमाज पढवी लागेल. नकाब घालावा लागेल आणि आम्ही नोकरी करू देणार नाही. आम्ही श्रोत्याच्या भूमिक्ते जावून फक्त सगळं ऐकत होतो. काय ती मंडळी आमची? मुलगी बघायला आले होते. वाद घालून त्यांचा अपमान करणे आम्हाला योग्य वाटले नाही.

माझा मुलगा सर्वच कामे करीत होता, पाणी आणणे, फ्लेट्स आणणे, त्या फ्लेट्स उचलून देणे. हे सगळं बसून मुलाची आई म्हणाली, तुम्हारा लडका घर का सब काम करता? आम्ही हो म्हटले, कारण माझी मुलगी, मुलगा मोठ्या कॅमनीत चांगल्या पदावर काम करते त्यासोबत घरची कामे मुलाने आणि मुलीने सारखेच केली पाहिजे. हे दिंग समानतेची शिकवण मी त्यांना लहानपणीच दिली. माझ्या मुलीने अंभार दुसऱा घेतला.

न्यायालयाने भा.दं.वि. कलम ४९७ मधील तरतुदींच्या अनुषंगाने दिलेला आहे. यामध्ये न्यायालयाने असा निर्णय दिलेला आहे. की पुरूषाने विवाहित महिलेसोबत तिच्या सहमतीने शारीरिक संबंध ठेवल्यास तो गुन्हा नाही. या निर्णयापर्यंत महिलेसोबत तिच्या संमतीने परंतु तिच्या पतीच्या संमतीविना शारीरिक संबंध ठेवल्यास आणि तिच्यापतीने तक्रार केल्यास त्या संबंधित पुरूषाविरूध्द कारवाई करता येत होती. विवाहित महिलेसोबत शारीरिक संबंध प्रस्थापित करणाऱ्या पुरूषाला पाच वर्षांपर्यंत कारावास (साधा अथवा सश्रम) अथवा दंड अथवा दोन्हीही अशा प्रकारची शिक्षेची तरतुद होती. आता मात्र ती रद्दबादल ठरविण्यात आली आहे. मा. सर्वोच्च न्यायालयाने दि. २७ सप्टेंबर २०१८ रोजी निर्वाळा देतांना म्हटले आहे की (व्यभिचार) विवाहबाह्य संबंध नैतिकदृष्ट्या जरी गैर असतील तरीही फौजदारी कारवाई करिता मात्र अपत्र आहेत. या अनुषंगाने देखील माझ्या मनात अनेक प्रश्न निर्माण झालेत. जसे की भा. दं. वि. कलम ४९७नुसार व्यभिचार करणाऱ्या विवाहित स्त्रीला कोणतीही शिक्षा नव्हती. फक्त विवाहित स्त्रीसोबत तिच्या सहमतीने शारीरिक संबंध ठेवणाऱ्या पुरूषाला त्या स्त्रीच्या पतीने आक्षेप घेतल्यास शिक्षेची तरतूद होती. या प्रकरणातील पुरूष विवाहित असेल तर त्या पुरूषाच्या पत्नीला घस्ट्फेट घेण्याचा पर्याय उपलब्ध होता. आता कोणालाच शिक्षा नाही. शिक्षेच्या धाकने निदान पुरूष व्यभिचार करताना काही प्रमाणात कचरत होते. आता काम होणार? विवाहिता स्त्रीसोबत संबंध ठेवणाऱ्या फुरूषाच्या पत्नीचे काम (तो पुरूष विवाहितच असल्यास). यामध्ये सर्वोच्च न्यायालयाने मत नोंदविले आहे. यामध्ये व्यभिचार करणाऱ्या विवाहित स्त्रींवर तिच्या पतीचा मालकीहक्क

दिसून येत असल्यामुळे सदर तरतुद स्त्रीपुरूष समानतेचा भंग करणारी आहे. सबब आता विवाहित स्त्रीसोबत शारीरिक संबंध ठेवणाऱ्या पुरूषाला कायद्याचे भय उरलेले नाही. अर्थात यामुळे समाजात अचानकपणे अराजक उभे राहिल असे नाही. कारण मुळात भारतीय समाज हा नैतिक अधिष्ठानावर ठामपणे उभा आहे. परंतु तरीही माझे मत असे आहे की त्या संबंधित पुरूषाची शिक्षा रद्द न करता उलट व्यभिचार करणाऱ्या त्या संबंधित विवाहित स्त्रीला शिक्षेची तरतुद करायला हवी होती. अर्थातच भारतीय समाजातील कोणतीही विवाहित स्त्री ही सहजासहजी विवाहबाह्य संबंध ठेवण्याकरिता/ व्यभिचार करण्याकरिता प्रवृत्त होत नाहीच. परंतु असे असल्यास त्या स्त्रीला शिक्षा ही व्हायलाच हवी. कारण तिने विवाहाचे पावित्र्य भंग केलेले आहे. तसेच या प्रकरणातील पुरूष विवाहित असल्यास त्याच्या पत्नीचा संसार उद्ध्वस्त केला आहे. तिला न्याय कसा मिळणार आता? सर्वोच्च न्यायालयाच्या उपरोक्त निर्णयामुळे महिला सक्षमीकरणाला काही प्रमाणात खीळ बसली आहे. कारण आता एखाद्या स्त्रीच्या पतीने व्यभिचार केल्यास तिला कोणताच न्याय नाही. आधीच उद्ध्वस्त झालेला संसार घटस्फोटाची मागणी करून संपूर्णपणे उद्ध्वस्त करून देणे इतकाच पर्याय तिच्याजवळ आहे.

मा. सर्वोच्च न्यायालयाने शबरीमला देवस्थान (मंदिर) प्रवेश प्रकरणात दिलेला निकाल हा तिसरा महत्त्वाचा ऐतिहासिक निकाल आहे. (नुकत्याच दिलेल्या निकालापैकी) शबरीमला देवस्थानात १० ते १५ या वयोगटातील महिलांना प्रवेशबंदी होती. त्याकरिता त्यांच्या मासिक धर्माचे कारण दिले जात होते. न्यायालयाने ४ विरूध्द १ याप्रमाणे दिलेल्या निकालानुसार आता महिलांवरील प्रवेशबंदी उठविण्यात

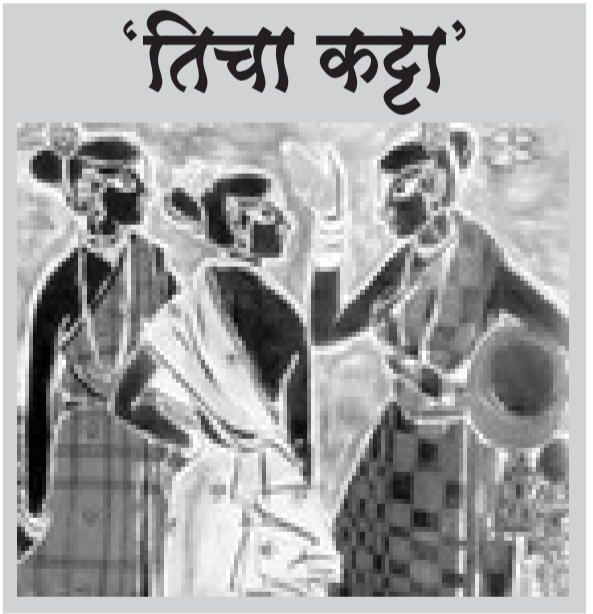
वधू संशोधकांची प्रश्नावली....?

वधूपरीक्षा एक दिव्यच आहे. ज्या मुलामुलींचा प्रेमविवाह झाला आहे. त्यांना किंवा त्यांच्या आईवडिलांना या दिव्यातून जावे लागत नाही. अगदी पारंपारिक पध्दतीने वरवधू बघण्यापासून तर रूढी परंपरेनुसार लग्न करेपर्यंत पालकांची किती दमछाक होते. हे जावे त्यांच्या वंशा तेव्हाच कळते. माझ्या लग्नाला पसत्तीस वर्ष झालीत. आणि मी वयाची पंचावन्न वर्ष सुध्दा पार केली. आज जेव्हा माझ्या मुलीला बघायला मुलाकडचे येतात, तेव्हा त्यांची प्रश्नावली ऐकून, अपेक्षित सुनेबद्दलचे विचार ऐकून मला त्यांच्या जगण्याची किंव येते. मला अशा वधुपरीक्षेला कधीच सामोरे जावे लागले नाही. कारण मी आंतरधर्मीय प्रेमविवाह करून मोकळे झाले. मी माझ्या संसारात आनंदी आहे. आमच्या मुलांना देखील अभिमान आहे, की, त्यांनी अशा आईवडिलांच्या पोटी जन्म घेतला, जी राष्ट्रीय एकात्मतेची मूल्य जोपासतात.

अशाच वरपक्षाची ही गोष्ट आहे. मुस्लिम समाजात मुलीकडचे कधीच मुलांकडे प्रथम जात नाही. सर्वप्रथम मुलाकडेच मुली बघायला येतात. मध्यस्थी कोणी तरी असते. अशा वधुसंशोधनाला येणे याला पैगाम लाना म्हणतात. कांदा-चहा पोहे असतातच. मात्र थोडा श्रीमंतीचा थोट दाखवण्याकरिता तर कुणी आम्ही कुंजुष नाही, हे दाखवण्याकरिता होटलचे पदार्थ देखील मागवतात. पुरूष मंडळी फार कमी येतात. महिलांची गर्दी असते. मुलांच्या सर्व बहिणी, वहिनी, मावशी, आल्या, काकू तर असतातच त्यांची लेकरही येतात. ज्यांना या वधूसंशोधनामधले काहीच कळा नाही. आपल्या महाराष्ट्रत देशाचा आधुनिक विकास झाला. जगण्यात भौतिकता देखील आली.

विचारातील कट्टरता मात्र वाढतच आहे आम्ही जेवढे

सैलसर सलवार कमीज घातला. मात्र मुलांच्या आईचे समाधान झाले नाही. ती म्हणाली, डोक्यावर ओढणी का घेतली नाही? आणि माझ्या नवऱ्याला म्हणाली, ‘आपने बच्चों को अच्छी तालिम नही दी’! यात आमचा दोष एवढाच की, आम्ही आमच्या मुलांना कट्टर

मुस्लिम बनवले नाही. गंमत तर पुढे आहे. त्या मुलाच्या आईने पाय पाहले. पाय सपाट तर नाही? हाताच्या रेषा बधितल्या. हातात पैसा आहे का? नवरा- बायकोचा जोडा व्यवस्थित आहे का? हे पाहण्याच्या नाटत नखाकरीची नेलपॉलिश दिसली. मुलांच्या आईचे भाषण चालू. ‘इस्लाम में नेलपॉलिश लगाना हराम है!’ पुढचा प्रश्न ‘हंबीज काय आहे? ती म्हणाली, मला डान्स आवडतो. अनुनही ती डान्सच्या क्लासला जाते. मात्र मुलांकडच्या लोकांना आजही वाटते, मुलींनी रूढींपर्ये उत्तर द्यावीत. मला स्वयंपाक येतो. शिंवणकाम येते. भरतकाम येते. तिचा चेहरा माझ्या मुलांचा छंद ऐकून पाहण्यासारखा झाला. जातांना तिने सगळे घर पाहले. खास करून घराच्या भिंती पाहल्या. उद्देश एवढाच, भिंतींवर हिंदू परंपरेचे कॅलेंडर तर नाही?

पुण्याच्या घरी आमच्या भिंतींवर महालक्ष्मी आणि कालनिर्णय कॅलेंडर टांगलेले होते. तिचा प्रतिप्रश्न आपणे इस्लामी कॅलेंडर क्यो नही लगाये? हनीचाही फोटो होता. बरेच मुस्लिम कुण्याला घरात पाळत नाही. तो फोटो सोप्याच्या बाजूला ठेवलाच ठेवला होता. ज्या सोप्यावर मुलाची आई नि बहिण बसलेली होती. तो कुत्रीचा फोटो मुलांच्या बहिणीने पाहला आणि आईबाबांच्या कानात म्हणाली, ह्यांच्या घरी कुत्री आहे. कुत्रीला मरून दहा वर्ष झालीत. पण यांच्या मनात मात्र कुत्रीचा फोटो इस्लामविरोधी ठरला.

खूप सगळं खायचे पदार्थ होते.

मात्र त्यांनी फारसे खाह्हे नाही.

लगेच त्यांनी कॅम बुक केली. पंधरा मिनिटात ते जायला निघाले. सौजन्य म्हणून आम्ही दोघे पती-पत्नी आणि मोठा मुलगा त्यांना दरवाज्यापर्यंत सोडायला गेलो. एक प्रश्न मुलाच्या आईच्या मनात चकचुकत होता. तो ही प्रश्न शेवटी तिने मला विचारला. कारण आम्ही तिला अगोदरच सूचना केली होती, मुलीच्या आईचा आंतरधर्मीय प्रेमविवाह आहे. तरीही तिचा प्रश्न, ‘आपने पुराना सब छोडे दिया या करते हो’ मी शांतपणे, संयमाने उत्तर दिले. ‘मी माझे काहीच सोडले

आली आहे. रद्द करण्यात आली आहे’. आता सर्व महिलांना शबरीमला मंदिराच्या गर्भागृहात थेट प्रवेश मिळणार आहे. हंपी दू ब्लीड आणि इंडियन यंग लॉयर्स यांच्या प्रयत्नांना यश मिळाले आहे. हा निर्णय सर्व भारतीय महिलांचा विजय आहे. त्यांच्या स्त्रीत्वाचा सन्मान करणारा आहे. त्यांच्यावरील विटाळाचे किटाळ संपविणारा आहे. ज्या मासिक धर्मांमुळे स्त्रीमध्ये सुजनाची शक्ती निर्माण झालेली आहे. पुढची पिढी निर्माण करण्याची क्षमता निर्माण झालेली आहे. त्या मासिक धर्माला अपवित्र कसे मानता येईल ? ही स्त्रीत्वाशी निगडीत असलेली एक पवित्र बाब आहे.

स्त्रीला धार्मिक स्वातंत्र्यापासून वंचित ठेवणे, पूजाअर्चा करण्यापासून दूर ठेवणे हे पारंपारिक कट्टर पुरूषी मानसिकतेचे षडयंत्र आहे. तिने मुख्य पूजा करू नये, गणपतीची स्थापना करू नये, मारुतीच्या मंदिरात जाऊ नये, शक्तिचे दर्शन घेऊ नये, हाजी अली दर्यात जाऊ नये, इतकेच काम पण स्त्री देवतेच्या (कोल्हापूर) गाभाऱ्यात देखील जाऊ नये. कारण ती स्त्री आहे. ती दुय्यम आहे मासिक धर्मांमुळे ती अपवित्र आहे. सर्वच देवस्थाने पुरूषांच्या ताब्यात आहेत. पुजारी सर्वत्र पुरूषच आहेत. या लेखाव्दारे माझे सर्व देवस्थानाच्या विश्वस्तांना आवाहन आहे की त्यांनी स्त्रीच्या विटाळाचे (?) किटाळ मनातून दूर सारून त्यांना पुजारी म्हणून नेमावे. त्यांना विश्वस्त म्हणून संधी द्यावी. सुरुवात पुरूषांनाच करावी लागेल. कारण सध्या धार्मिक सत्ता त्यांच्याच हातात आहे. स्त्रियांची मानसिक गुलामगिरी आधी दूर करायला हवी. अन्यथा आमच्या येथे पुरूषच सोवळ्यात देवपूजा करतात. आम्ही देवाला कधीच हात लावत नाही. ही बाब अभिमानाने (?) मिर विणाऱ्या स्त्रियांची दुर्दैवाने कमी नाही. सुदैवाने

निष्कर्ष- भा. दं. वि. कलम ३७७ अंशत: असंवैधानिक ठरवून समलैंगिकसंबंधांना मान्यता देण्याचा न्यायालयाचा निर्णय भारतीय समाजाक दुराामी परिणाम करणारा असून समलैंगिक विवाह भारतीय समाजाव्यवस्थेत समाजमान्य राहू शकत नाही. भा. दं. वि. कलम ४९७ च्या अनुषंगाने दिलेला सर्वोच्च न्यायालयानचा निर्णय सुयोग्य वाटत नाही. शबरीमला मंदिर प्रवेशाबाबतचा निर्णय महिलांची प्रतिष्ठा उंचावणारा असून त्यांच्या स्त्रीत्वाचा सन्मान करणारा आहे.

● **अॅड. डॉ. भाग्यश्री (नवलाखे) देशपांडे**
अमरावती
 ९८२२७२४५८

तिचा खूप मोठा अपमान कोणी केलेला आहे. माझी मुलगी म्हणाली, आई मला अपेक्षित असलेला एकही प्रश्न त्यांनी विचारला नाही आम्हाला अपेक्षित होते. शिक्षण कुठवर झाले. एम. बी. ए. कोणत्या विद्यापीठातून केले. पगार किती आहे. कोणत्या कंपनीत काम केलेले आहे.कामाचे स्वरूप काय आहे? नोकराची वेळ कशी आहे? यापैकी एकही प्रश्न त्यांनी विचारला नाही. माझे पती म्हणाले, एवढ्या कट्टर कुटुंबात आपल्या मुलगीच द्यायची नाही. माझे माग ती सर्व मंडळी निघून गेल्यानंतर स्वतःशीच वैचारिक व्द्वंद्वच चालू होते. त्यांना लग्न माझ्याशी करायचे आहे की, माझ्या मुलीशी? तुम्ही कट्टर आहात, कट्टरच राहा, जगा नि मात्र माग इतरांनी देखील असेच जगले पाहिजे असा अट्टाहास का? सगळ्यात महत्त्वाचे . ह्यांना सुन नको. घरकाम करणारी मालकरिण हवी. धर्माच्या बाबतीत आलिमा हवी. माझ्याच संसाराचे जेव्हा मी सिंहावलोकन करते, तेव्हा प्रश्न पडतो, पसत्तीस वर्षांनंतरही मुलीच्या संदर्भात समाज कसा काय बदलला नाही. तो आहे. तेथेच आहे. मातीच्या चुली जाऊन गॅस आला. कौलारू घर जावून सिमेंट कॉक्रीटची घरं आली. फॅशनच्या संदर्भात आपण बदललो. बदल झाला नाही तो फक्त. महिलांच्या संदर्भात विचार करण्याचा. काळातुरूप बदलावे लागेल...

ती परिवर्तनाची ताकद फक्त महिलांमध्ये आहे. प्रत्येक स्त्रीने स्वतःचे अस्तित्व आणि अस्मिता टिकवण्याकरिता समाजाला वटणीवर आणणे गरजेचे आहे. आयुष्याशी करार करू असा की, “मी घेईल उंच भराती सोडूनी सारे पाश मी आणिल धरतीवरती माझे नवे आकाश.”

● **रजिया सुलताना**
 ९५२७३९९८६६

अमरावती.